

Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Επικοινωνιακή προβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου»

(γνωμοδότηση πρωτοβουλίας)

(2023/C 100/04)

Εισηγητής: ο κ. **Cristian PÎRVULESCU**

Συνησιγητής: ο κ. **José Antonio MORENO DÍAZ**

Απόφαση της συνόδου ολομέλειας	20.1.2022
Νομική βάση	Άρθρο 52 παράγραφος 2 του Εσωτερικού Κανονισμού Γνωμοδότηση πρωτοβουλίας
Αρμόδιο τμήμα	Απασχόληση, κοινωνικές υποθέσεις, δικαιώματα του πολίτη
Υιοθετήθηκε από το τμήμα	23.11.2022
Υιοθετήθηκε από την ολομέλεια	14.12.2022
Σύνοδος ολομέλειας αριθ.	574
Αποτέλεσμα της ψηφοφορίας (υπέρ/κατά/αποχές)	199/3/4

1. Συμπεράσματα και συστάσεις

1.1. Σύμφωνα με το άρθρο 2 της ΣΕΕ, η Ευρωπαϊκή Ένωση βασίζεται σε κοινές αξίες: στις αξίες της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του πλουραλισμού, της απαγόρευσης των διακρίσεων, της ανοχής, της δικαιοσύνης, της αλληλεγγύης και της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών. Το κράτος δικαίου και τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν μέρος της ευρωπαϊκής ταυτότητας.

1.2. Επιπλέον, ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, που αποτελεί ουσιώδες και δεσμευτικό έγγραφο, ορίζει ότι η Ένωση εδράζεται στις αδιαίρετες και οικουμενικές αξίες της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, της ελευθερίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης και ερείδεται στις αρχές της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου⁽¹⁾. Η ενίσχυση της εφαρμογής του Χάρτη αποτελεί τόσο υποχρέωση όσο και εύλογο τρόπο προστασίας και ενημέρωσης των ατόμων σχετικά με τη σημασία που έχει η προστασία του κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΕΟΚΕ) υποστηρίζει μεν κάθε προσπάθεια που αφορά τις εν λόγω διαστάσεις, τονίζει δε ότι είναι απαραίτητο όλα τα θεσμικά όργανα της ΕΕ να επικοινωνούν ενεργά απευθείας με το ευρύ κοινό. Το κράτος δικαίου και τα θεμελιώδη δικαιώματα είναι ζωτικής σημασίας και πρέπει να καταστούν μέρος της κοινής πολιτικής και δημοκρατικής κουλτούρας της ηπείρου.

1.3. Η Επιτροπή της Βενετίας του Συμβουλίου της Ευρώπης περιγράφει με σαφή τρόπο τις βασικές αρχές που εμπεριέχονται στο κράτος δικαίου: νομιμότητα, νομική ασφάλεια, πρόληψη της κατάχρησης εξουσίας, ισότητα έναντι του νόμου, απαγόρευση διακρίσεων και προσφυγή ενώπιον δικαστηρίου⁽²⁾. Οι αρχές αυτές αποτελούν σαφή κριτήρια για την αξιολόγηση της συμμόρφωσης οποιασδήποτε κρατικής ενέργειας με τις αρχές του κράτους δικαίου και έχουν εγκριθεί από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁽³⁾.

1.4. Η ΕΟΚΕ προτρέπει όλα τα θεσμικά όργανα της ΕΕ να επιδεικνύουν μηδενική ανοχή στις παραβιάσεις του κράτους δικαίου οι οποίες σημειώνονται στα κράτη μέλη. Η ΕΕ έχει νόμιμη υποχρέωση να στηρίζει το κράτος δικαίου και την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ανεξαρτήτως των προθέσεων των διαφόρων πολιτικών παραγόντων οι οποίες ενδέχεται να αντιτίθενται σε αυτόν τον σκοπό.

⁽¹⁾ Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΕΕ C 326 της 26.10.2012, σ. 391, Προοίμιο,

⁽²⁾ Επιτροπή της Βενετίας του Συμβουλίου της Ευρώπης, *The Rule of Law Checklist*, (Αναλυτικός κατάλογος ελέγχου του κράτους δικαίου) που υιοθετήθηκε κατά την 106η σύνοδο ολομέλειας το 2016.

⁽³⁾ Απόφαση του ΔΕΕ της 16ης Φεβρουαρίου 2022, Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου, υπόθεση C-157/21, EU:C:2022:98, σκέψη 325.

1.5. Η ΕΟΚΕ επισημαίνει την απόφαση του Δικαστηρίου σύμφωνα με την οποία ο προϋπολογισμός αποτελεί ένα από τα μέσα που δίνουν υπόσταση στην υποχρέωση όλων των κρατών μελών να συμμορφώνονται με τις βασικές αξίες της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων του κράτους δικαίου και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁽⁴⁾.

1.6. Η ετήσια έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το κράτος δικαίου αποτελεί πολύτιμο μέσο το οποίο μπορεί να αποτρέψει την οπισθοδρόμηση της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ωστόσο, πρέπει να μεταρρυθμιστεί ώστε να επιτυγχάνει τους σκοπούς της. Θα πρέπει να προσαρμοστεί ώστε να συμπεριλάβει όλες τις αξίες και τις νομικές και/ή δημοσιονομικές ενέργειες που περιέχονται στο άρθρο 2 της ΣΕΕ, όταν οι ειδικές ανά χώρα συστάσεις δεν λαμβάνονται πλήρως υπόψη, καθώς και έναν πέμπτο πυλώνα αφιερωμένο στην παρακολούθηση των εθνικών εξελίξεων που σχετίζονται με τον χώρο της κοινωνίας των πολιτών⁽⁵⁾.

1.7. Η ΕΟΚΕ έχει ήδη επισημάνει ότι η κοινωνία των πολιτών διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαφύλαξη της δημοκρατίας στην Ευρώπη, και ότι μόνο μια ισχυρή και πολύμορφη κοινωνία των πολιτών μπορεί να προασπίσει τη δημοκρατία και την ελευθερία και να διαφυλάξει την Ευρώπη από τον αυταρχισμό⁽⁶⁾. Επιπλέον, δεν νοείται κράτος δικαίου χωρίς δημοκρατία και θεμελιώδη δικαιώματα, και το αντίστροφο· οι τρεις έννοιες είναι άρρηκτα συνδεδεμένες⁽⁷⁾. Συνεπώς, η ΕΟΚΕ προτρέπει όλα να ενδιαφερόμενα μέρη να σταματήσουν να μιλούν για τη λεγόμενη ανελεύθερη δημοκρατία, ακόμη κι όταν το πράττουν με στόχο να επικρίνουν την έννοια αυτή. Δεν υπάρχει δημοκρατία χωρίς φιλελεύθερες αρχές.

1.8. Στις προσπάθειες να καταστεί το κράτος δικαίου πιο απτή πραγματικότητα θα πρέπει να συμμετάσχουν περισσότεροι ενδιαφερόμενοι φορείς: οι κοινωνικοί εταίροι, επαγγελματικές οργανώσεις, όπως δικηγορικοί σύλλογοι και οργανώσεις βάσης που συνεργάζονται με ευάλωτα άτομα και κοινότητες που διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο βλάβης, περιέλευσης σε μειονεκτική θέση και διακρίσεων.

1.9. Το κράτος δικαίου και τα ανθρώπινα δικαιώματα γίνονται πιθανώς από κάποιους αντιληπτά ως υπερβολικά αφηρημένες, μακρινές, τεχνικές και νομικιστικές έννοιες. Η επικοινωνιακή προβολή του κράτους δικαίου απαιτεί στην πραγματικότητα την επικέντρωση στις κοινές αξίες και τις προσιτές έννοιες της ισονομίας και της δικαιοσύνης. Η αφήγηση μιας ανθρώπινης ιστορίας δείχνοντας το ανθρώπινο πρόσωπο και το πρόσωπο πίσω από τα στοιχεία, εκτός από στατιστικά στοιχεία, μπορεί επίσης να βοηθήσει.

1.10. Η ΕΟΚΕ ζητεί από τα κράτη μέλη να εντάξουν το κράτος δικαίου και τα θεμελιώδη δικαιώματα στα σχολεία και στην ανώτατη εκπαίδευση. Η αγωγή του πολίτη θα πρέπει να είναι υποχρεωτική, να ξεκινά το νωρίτερο δυνατόν και να διδάσκεται επί σειρά ετών. Επιπλέον, πρέπει να παρασχεθούν ενωσιακοί και εθνικοί πόροι για τη σωστή εκπαίδευση των δασκάλων της αγωγής του πολίτη.

1.11. Το πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων βασίζεται στην αρχή της λογοδοσίας και, ως εκ τούτου, απαιτεί τη λήψη μέτρων ώστε να προσδιοριστεί ποιος είναι υπεύθυνος για ποιο αποτέλεσμα και να εντοπιστούν οι επιθυμητές αλλαγές πολιτικής. Είναι επίσης σημαντικό να προσδιοριστούν θέματα κοινού ενδιαφέροντος για το ευρύ κοινό, όπως η πρόσβαση στην ενέργεια, οι μεταφορές, η ισότητα μεταξύ περιφερειών, η πρόσβαση στην εργασία, σε στέγαση και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, καθώς και σε άλλες δημόσιες υπηρεσίες, σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο.

1.12. Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και το κράτος δικαίου ενισχύονται μέσω ενός ισχυρού κράτους πρόνοιας, ανεξάρτητα από τις πολλές μορφές που μπορεί να λαμβάνει ανά την Ευρώπη. Αυτή η διασυνδεσιμότητα αναγνωρίζεται από τον ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων, ένα βασικό εργαλείο πολιτικής για την οικοδόμηση μιας πιο πολυσυλλεκτικής Ένωσης.

1.13. Τα κινήματα βάσης και τα άτομα που έχουν βιώσει τη φτώχεια πρέπει να είναι στο επίκεντρο ενός δημοκρατικού επιχειρήματος για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Δεν υπάρχει καλύτερος τρόπος προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδίως των κοινωνικών δικαιωμάτων, από την παραχώρηση του βήματος σε δημόσιους χώρους και σε συζητήσεις πολιτικής στα άτομα που πλήττονται περισσότερο από την ανισότητα, τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

⁽⁴⁾ Πολωνία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου, C-157/21, σκέψεις 130- 131· απόφαση του ΔΕΕ της 16ης Φεβρουαρίου 2022, Ουγγαρία κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου, υπόθεση C-156/21, EU:C:2022:97, σκέψεις 116-117.

⁽⁵⁾ Laurent Pech και Petra Bard, Rule of Law Report and the EU Monitoring and Enforcement of Article 2 TEU Values (Έκθεση για το κράτος δικαίου, παρακολούθηση από την ΕΕ και επιβολή των αξιών του άρθρου 2 της ΣΕΕ), Έκθεση για την Επιτροπή Πολιτικών Ελευθεριών, Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων και για την Επιτροπή Συνταγματικών Υποθέσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, Φεβρουάριος 2022, σ. 12-13.

⁽⁶⁾ Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Ανεκτική δημοκρατία μέσω μιας ισχυρής και πολύμορφης κοινωνίας των πολιτών» (γνωμοδότηση πρωτοβουλίας) (ΕΕ C 228 της 5.7.2019, σ. 24).

⁽⁷⁾ Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Ο ευρωπαϊκός μηχανισμός ελέγχου σχετικά με το κράτος δικαίου και τα θεμελιώδη δικαιώματα» (γνωμοδότηση πρωτοβουλίας) (ΕΕ C 34 της 2.2.2017, σ. 8).

2. Γενικές παρατηρήσεις

2.1. Η ΕΟΚΕ υπενθυμίζει τη θέση που εξέφρασε στη γνωμοδότησή της SOC/598 του 2018: «Το κράτος δικαίου είναι αλληλένδετο και αδιαχώριστο από τις εγγυήσεις που διασφαλίζουν την πλουραλιστική δημοκρατία και τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Το κράτος δικαίου διασφαλίζει ότι οι κυβερνήσεις ακολουθούν πολιτικές που προάγουν την ευημερία των λαών τους. Η προάσπιση του κράτους δικαίου από μόνη της δεν εγγυάται ότι ο νόμος σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα, ούτε ότι ο νόμος αυτός θεσπίζεται σύμφωνα με μια συνεκτική και νόμιμη διαδικασία με βάση ενημερωμένο, πλουραλιστικό και ισορροπημένο δημόσιο διάλογο και συμμετοχή. Για να αποφευχθεί μια “αυταρχική διακυβέρνηση μέσω του νόμου”, είναι απαραίτητο να υφίστανται θεμελιώδη δικαιώματα και πλουραλιστικά δημοκρατικά πρότυπα παράλληλα με το κράτος δικαίου.»⁽⁸⁾

2.2. Όπως παρατηρείται στις εκθέσεις του 2021 και του 2022 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το κράτος δικαίου, η διατήρηση της εμπιστοσύνης των πολιτών στους δημόσιους θεσμούς και το κράτος δικαίου απαιτεί, μεταξύ άλλων πραγμάτων, την ύπαρξη ανεξάρτητου δικαστικού συστήματος με αποτελεσματικό έλεγχο της νομιμότητας ώστε να διασφαλίζεται η συμμόρφωση με το ενωσιακό δικαιο· ισχυρή δημόσια δέσμευση για καταπολέμηση της διαφθοράς και διασφάλιση της δημοκρατικής λογοδοσίας· πλουραλισμό και ελευθερία των μέσων μαζικής επικοινωνίας, μεταξύ άλλων διαφάνεια όσον αφορά την ιδιοκτησία των μέσων μαζικής επικοινωνίας· διαφανείς συνταγματικούς και θεσμικούς μηχανισμούς ώστε να διασφαλίζονται οι έλεγχοι και οι ισορροπίες, με ενεργή συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών· και ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας για τη βιώσιμη ανάπτυξη, τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου⁽⁹⁾. Στην έκθεση του 2022, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπογραμμίζει επίσης τις σημαντικές απειλές που δέχονται οι αξίες της Ένωσης και η τάξη που βασίζεται στους κανόνες από την επίθεση της Ρωσίας στην Ουκρανία, μια επίθεση που παραβιάζει κατάφωρα το διεθνές δίκαιο και τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και υπονομεύει, εκτός από την ευρωπαϊκή και παγκόσμια ασφάλεια και σταθερότητα, τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου⁽¹⁰⁾.

2.3. Δεν είναι δυνατή η επίκληση του δημοκρατικού και αντιπροσωπευτικού κανόνα για τη νομιμοποίηση των παραβιάσεων του κράτους δικαίου και των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Τα θεσμικά όργανα της ΕΕ, και ιδίως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, πρέπει να χρησιμοποιήσουν όλα τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους ώστε να αποκαταστήσουν την ακεραιότητα των αρχών της ΕΕ.

2.4. Μέσω της παρακολούθησης της κατάστασης επιτόπου, οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και οι υπερασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν σημαντικό ρόλο να διαδραματίσουν, ιδίως όταν υποβαθμίζεται το κράτος δικαίου και προσβάλλονται τα ανθρώπινα δικαιώματα⁽¹¹⁾. Οι αυταρχικές κυβερνήσεις απειλούν τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών όχι μόνο συρρικνώνοντας και μετατοπίζοντας τους χώρους που διατίθενται για τις δραστηριότητές τους, αλλά και μέσω προσωπικών απειλών και διώξεων, χρηματοοικονομικών περιορισμών ή μέσω της παροχής ανεπαρκούς προστασίας κατά σωματικών ή φραστικών επιθέσεων⁽¹²⁾.

2.5. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η συνολική ικανότητα των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών και των υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων να εργαστούν στο πλαίσιο του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων θα πρέπει να ενισχυθεί σημαντικά μέσω μιας δέσμης που θα περιλαμβάνει κατάρτιση και μεταφορά γνώσεων, οργανωτική και οικονομική στήριξη, και προστασία από επιθέσεις και αρνητικές εκστρατείες⁽¹³⁾. Για τον σκοπό αυτόν, η ΕΟΚΕ προτρέπει την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να υποβάλει μια ολοκληρωμένη ευρωπαϊκή στρατηγική για την κοινωνία των πολιτών που θα αποτελέσει οδηγό για τη συνεργασία, τις προσπάθειες ανάπτυξης ικανοτήτων και την αποτελεσματική ενημέρωση σχετικά με το κράτος δικαίου και τα θεμελιώδη δικαιώματα.

2.6. Η ΕΟΚΕ θεωρεί ότι οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και οι προασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων βοηθούν σημαντικά τις ευάλωτες ομάδες να αντιμετωπίσουν σοβαρές προκλήσεις που πλήττουν την ασφάλεια, την ευημερία και την αξιοπρέπεία τους. Όλοι οι άνθρωποι θα μπορούσαν κάποτε να περιέλθουν σε ευάλωτη θέση. Σε πολλές περιπτώσεις, τα αίτια της τρωτότητας επικαλύπτονται και οδηγούν σε διαρθρωτική περιθωριοποίηση και διακρίσεις.

⁽⁸⁾ Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Πρόταση κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την προστασία του προϋπολογισμού της Ένωσης στην περίπτωση γενικευμένων ελλείψεων όσον αφορά το κράτος δικαίου στα κράτη μέλη» [COM(2018) 324 final — 2018/0136 (COD)] (EE C 62 της 15.2.2019, σ. 173).

⁽⁹⁾ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών — Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου — Η κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, (COM/2021/700 final).

⁽¹⁰⁾ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών — Έκθεση του 2022 για το κράτος δικαίου — Η κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, (COM/2022/500 final).

⁽¹¹⁾ Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο — Περαιτέρω ενδυνάμωση του κράτους δικαίου εντός της Ένωσης — Τρέχουσα κατάσταση και πιθανά επόμενα βήματα» [COM(2019) 163 final] (EE C 282 της 20.8.2019, σ. 39).

⁽¹²⁾ Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Λαϊκισμός και θεμελιώδη δικαιώματα — Περισσότερες και αγροτικές περιοχές» (γνωμοδότηση πρωτοβουλίας) (OJ C 97 της 24.3.2020, σ. 53), σημείο 1.6.

⁽¹³⁾ Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών — Στρατηγική για την ενίσχυση της εφαρμογής του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων στην ΕΕ» [COM(2020) 711 final] (EE C 341 της 24.8.2021, σ. 50).

2.7. Η προστασία του κράτους δικαίου και των θεμελιωδών δικαιωμάτων θα πρέπει να διασφαλίζεται σε σχέση με τη δημοκρατία, ιδίως σε σχέση με την προώθηση των ελεύθερων και δίκαιων εκλογών, και την ισχυρή δημοκρατική συμμετοχή⁽¹⁴⁾. Όσοι είναι σε θέση να αμφισβητούν το κράτος δικαίου ενεργούν επίσης εις βάρος της αντιπολίτευσης και των ανεξάρτητων μέσων μαζικής ενημέρωσης. Το ενωσιακό σχέδιο δράσης για την ευρωπαϊκή άμυνα (EDAP) αποτελεί απαραίτητο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση.

2.8. Οι κοινωνικοί εταίροι διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην επικοινωνιακή προβολή του κράτους δικαίου και των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Όλοι οι χώροι εργασίας επηρεάζονται από την υποβάθμιση του πολιτικού και νομικού περιβάλλοντος μιας χώρας. Οι επιχειρήσεις, οι ΜΜΕ και οι επιχειρήσεις κοινωνικής οικονομίας δεν μπορούν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά, εάν δεν υφίστανται συστήματα προστασίας του κράτους δικαίου και των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Θα πρέπει να υπάρξει δέσμευση εκ μέρους των κοινωνικών εταίρων ότι ενεργούν με στόχο τη βελτίωση της ακεραιότητας και της αποτελεσματικότητάς τους. Οι εργαζόμενοι πρέπει να είναι ελεύθεροι να σχηματίζουν και να προσχωρούν στη συνδικαλιστική οργάνωση της επιλογής τους, και οι ενώσεις πρέπει να μπορούν να λειτουργούν ελεύθερα⁽¹⁵⁾. Οι εργαζόμενοι και οι εργοδότες έχουν το δικαίωμα να διαπραγματεύονται και να συνάπτουν συλλογικές συμβάσεις και να προσφεύγουν, σε περίπτωση σύγκρουσης συμφερόντων, σε συλλογικές δράσεις για την υπεράσπιση των συμφερόντων τους, συμπεριλαμβανομένης της απεργίας⁽¹⁶⁾.

2.9. Ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων διαθέτει σημαντική ικανότητα να συλλέγει συναφείς πληροφορίες. Έχει ήδη αναπτύξει τεράστια γνωσιακή βάση την οποία μπορούν να χρησιμοποιούν όλοι οι ενδιαφερόμενοι παράγοντες. Η ισχυρή εμπειρογνωσία του θα πρέπει να αποτελέσει τη βάση για την ενίσχυση της επικοινωνιακής του διάστασης. Θα πρέπει να ανατεθούν περισσότεροι πόροι στον Οργανισμό ώστε να συμμετάσχει σε ενέργειες δημόσιας επικοινωνιακής προβολής σε όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ. Χρειάζεται περισσότερη συνεργασία με ειδικούς θεσμικούς φορείς, όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης και το Γραφείο Δημοκρατικών Θεσμών και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ODHIR) του ΟΑΣΕ.

2.10. Η ΕΕ αποτελεί επίσης παγκόσμιο παράγοντα και έχει ευθύνη να σέβεται το κράτος δικαίου και τα θεμελιώδη δικαιώματα, η οποία βρίσκεται στο επίκεντρο της διεθνούς ταυτότητας και του διεθνούς της ρόλου. Όλες οι εξωτερικές πολιτικές, τα προγράμματα, τα μέσα και οι δράσεις θα πρέπει να αντανάκλουν τον κεντρικό τους ρόλο για την ΕΕ και τη σημασία για έναν δημοκρατικό και ειρηνικό κόσμο.

3. Ειδικές παρατηρήσεις

3.1. Θετικό αφήγημα και πλαίσιο

3.1.1. Η αγωγή του πολιτή σχετικά με τις αρχές της δημοκρατίας, τα θεμελιώδη δικαιώματα και το κράτος δικαίου θα πρέπει να ενισχυθεί σε όλα τα επίπεδα. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα πρέπει επίσης να συνεχίσει να προωθεί την ευαισθητοποίηση του κοινού με μια φιλόδοξη ατζέντα επικοινωνίας⁽¹⁷⁾.

3.1.2. Ο ιδρυτικός μύθος της ΕΕ δεν επαρκεί πλέον από μόνος του ώστε να προσελκύει τους λαούς της Ευρώπης. Η ΕΕ θα πρέπει να προτείνει αφηγήματα σχετικά με ένα επιθυμητό μέλλον και να αναβιώσει βασικές αρχές που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στο ευρωπαϊκό εγχείρημα⁽¹⁸⁾, συμπεριλαμβανομένων του κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στο πλαίσιο της στρατιωτικής επίθεσης της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας.

3.1.3. Το πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων βασίζεται στην αρχή της λογοδοσίας και, ως εκ τούτου, απαιτεί τη λήψη μέτρων ώστε να προσδιοριστεί ποιος είναι υπεύθυνος για ποιο αποτέλεσμα και ποια επιθυμητή αλλαγή πολιτικής. Είναι επίσης σημαντικό να προσδιοριστούν θέματα κοινού ενδιαφέροντος για το ευρύ κοινό, όπως η πρόσβαση στις μεταφορές, την ενέργεια, σε εργασία, στέγαση και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, καθώς και σε άλλες δημόσιες υπηρεσίες, σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Πρέπει να υπερβούμε την κριτική της κατάστασης που δεν πληροί τα πρότυπα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και να περιγράψουμε το μέλλον που μπορεί να οικοδομηθεί με τη βοήθεια του κράτους δικαίου εμπνέοντας θετικούς συσχετισμούς στη συνείδηση των ανθρώπων⁽¹⁹⁾.

⁽¹⁴⁾ Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με το ευρωπαϊκό σχέδιο δράσης για τη δημοκρατία» [COM(2020) 790 final] (ΕΕ C 341 της 24.8.2021, σ. 56).

⁽¹⁵⁾ Άρθρο 8 παράγραφος 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα.

⁽¹⁶⁾ Άρθρο 28 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ.

⁽¹⁷⁾ Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών σχετικά με το ευρωπαϊκό σχέδιο δράσης για τη δημοκρατία» [COM(2020) 790 final] (ΕΕ C 341 της 24.8.2021, σ. 56).

⁽¹⁸⁾ Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Λαϊκισμός και θεμελιώδη δικαιώματα — Περιστικές και αγροτικές περιοχές» (γνωμοδότηση πρωτοβουλίας) (ΕΕ C 97 της 24.3.2020, σ. 53).

⁽¹⁹⁾ FRA, 10 keys to effectively communicating human rights (10 στοιχεία-κλειδιά για την αποτελεσματική επικοινωνιακή προβολή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων), 2018· Ευρωπαϊκό Δίκτυο Εθνικών Θεσμών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Tips for Effective Messaging about Economic & Social Rights (Συμβουλές για την αποτελεσματική μετάδοση μηνυμάτων σχετικά και τα οικονομικά και τα κοινωνικά δικαιώματα), 2019.

3.1.4. Δεν υπάρχει κράτος δικαίου χωρίς δημοκρατία και θεμελιώδη δικαιώματα, και το αντίστροφο· οι τρεις έννοιες είναι άρρηκτα συνδεδεμένες⁽²⁰⁾. Συνεπώς, η ΕΟΚΕ προτρέπει όλα να ενδιαφερόμενα μέρη να σταματήσουν να μιλούν για τη λεγόμενη ανελεύθερη δημοκρατία, ακόμη κι όταν το πράττουν με στόχο να επικρίνουν την έννοια. Δεν υπάρχει δημοκρατία χωρίς φιλελεύθερες αρχές. Η ανελεύθερη δημοκρατία δεν αποτελεί εναλλακτική ή ακόμη και αποδυναμωμένη μορφή δημοκρατίας. Η ανελεύθερη δημοκρατία δεν είναι δημοκρατία.

3.2. Απαραίτητες πολιτικές και συναφείς τομείς πολιτικής

3.2.1. Όπως έχει παρατηρήσει η ΕΟΚΕ στο παρελθόν, η αντιλαμβανόμενη από τους ανθρώπους ή η πραγματική έλλειψη οφέλους από την οικονομική ευμάρεια, αφενός, και οι αρνητικές στάσεις προς τους δημόσιους θεσμούς και τις θεμελιώδεις αρχές, αφετέρου, συσχετίζονται⁽²¹⁾.

3.2.2. Η προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου απαιτεί βήματα ώστε να προσδιοριστούν πολιτικές που μπορούν να βελτιώσουν την καθημερινότητα των ανθρώπων.

3.2.3. Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και το κράτος δικαίου ενισχύονται μέσω ενός ισχυρού κράτους πρόνοιας, ανεξάρτητα από τις πολλές μορφές που μπορεί να λαμβάνει ανά την Ευρώπη. Αυτή η διασυνδεσιμότητα αναγνωρίζεται από τον ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων, ένα βασικό εργαλείο πολιτικής για την οικοδόμηση μιας Ένωσης με λιγότερους αποκλεισμούς⁽²²⁾. Οι εργαζόμενοι έχουν δικαίωμα σε δικαίους μισθούς που επιτρέπουν αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης (6η αρχή του πυλώνα), και κάθε άνθρωπος που δεν διαθέτει επαρκείς πόρους έχει δικαίωμα σε επαρκείς παροχές ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος οι οποίες διασφαλίζουν αξιοπρεπή διαβίωση σε όλα τα στάδια της ζωής, και αποτελεσματική πρόσβαση στα αναγκαία αγαθά και υπηρεσίες (14η αρχή)⁽²³⁾.

3.2.4. Η πανδημία COVID-19 υπενθυμίζει τη σημασία ενός καθολικού, προσβάσιμου και δικαίου δημόσιου συστήματος ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Η ΕΟΚΕ επαναλαμβάνει τη θέση που εξέφρασε στην οικεία γνωμοδότηση SOC/691 (2022): «Η ΕΕ και τα κράτη μέλη της θα πρέπει να συμμετάσχουν σε έναν βαθύ κοινωνικό προβληματισμό σχετικά με τις αιτίες της κρίσης και τους λόγους για τους οποίους τα περισσότερα ευρωπαϊκά συστήματα υγείας οδηγήθηκαν στα πρόθυρα της κατάρρευσης λόγω της πανδημίας. Οι πολυετείς πολιτικές λιτότητας έχουν οδηγήσει σε μια γενική τάση αποεπένδυσης στον τομέα της υγείας και σε άλλες βασικές κοινωνικές υπηρεσίες (βοήθεια σε εξαρτώμενα και ευάλωτα άτομα, οίκους ευγηρίας κ.λπ.), δημιουργώντας μια ωρολογιακή βόμβα που ξεερράγη με τη μορφή μια σημαντικής πρόκλησης στον τομέα της υγείας.»⁽²⁴⁾

3.2.5. Η πανδημία δεν είναι η μόνη κρίση που επηρεάζει τα θεμελιώδη δικαιώματα. Ο πόλεμος στην Ουκρανία θέτει σε κίνδυνο εκατομμύρια άτομα στην Ουκρανία και σε ολόκληρο τον κόσμο. Η κλιματική αλλαγή και οι συναφείς προκλήσεις και καταστροφές, όπως οι πυρκαγιές, πλήττουν άμεσα τους ανθρώπους σε ολόκληρη την ήπειρο. Πολλοί Ευρωπαίοι παλεύουν με τις αυξημένες τιμές της ενέργειας. Τα εργαλεία δράσης της Ευρώπης θα πρέπει να επικαιροποιηθούν και να προσαρμοστούν αναλόγως.

3.2.6. Οι πολιτικές, ιδίως αυτές για την οικονομική μεταρρύθμιση, βασίζονται σε συστηματικές εκ των προτέρων και εκ των υστέρων αξιολογήσεις αντικτύπου για τα ανθρώπινα δικαιώματα⁽²⁵⁾, έτσι ώστε να διευκολύνονται οι τεκμηριωμένες και χωρίς αποκλεισμούς ευρωπαϊκές και εθνικές συζητήσεις σχετικά με τη διατιθίσιμη και την προσαρμογή των πολιτικών επιλογών⁽²⁶⁾.

⁽²⁰⁾ Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Ο ευρωπαϊκός μηχανισμός ελέγχου σχετικά με το κράτος δικαίου και τα θεμελιώδη δικαιώματα» (γνωμοδότηση πρωτοβουλίας) (ΕΕ C 34 της 2.2.2017, σ. 8).

⁽²¹⁾ Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Λαϊκισμός και θεμελιώδη δικαιώματα — Περιστατικές και αγροτικές περιοχές» (γνωμοδότηση πρωτοβουλίας) (ΕΕ C 97 της 24.3.2020, σ. 53).

⁽²²⁾ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ο ευρωπαϊκός πυλώνας κοινωνικών δικαιωμάτων μέσα από 20 αρχές.

⁽²³⁾ Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Για μία ευρωπαϊκή οδηγία πλαίσιο σχετικά με τη θέσπιση ελάχιστου εισοδήματος» (γνωμοδότηση πρωτοβουλίας) (ΕΕ C 190 της 5.6.2019, σ. 1).

⁽²⁴⁾ Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Ο αντίκτυπος της νόσου COVID-19 στα θεμελιώδη δικαιώματα και το κράτος δικαίου σε ολόκληρη την ΕΕ και το μέλλον της δημοκρατίας» (ΕΕ C 275 της 18.7.2022, σ. 11).

⁽²⁵⁾ Ανεξάρτητος εμπειρογνώμονας των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με τις επιπτώσεις του εξωτερικού χρέους και άλλων συναφών χρηματοοικονομικών υποχρεώσεων των κρατών στην πλήρη άσκηση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδίως των κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, Κατευθυντήριες αρχές σχετικά με τις εκτιμήσεις αντικτύπου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις πολιτικές οικονομικής μεταρρύθμισης, έγγρ. HE A/HRC/40/57, 19 Δεκεμβρίου 2018.

⁽²⁶⁾ Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Λαϊκισμός και θεμελιώδη δικαιώματα — Περιστατικές και αγροτικές περιοχές» (γνωμοδότηση πρωτοβουλίας) (ΕΕ C 97 της 24.3.2020, σ. 53).

3.2.7. Θα πρέπει να αποδοθεί μεγαλύτερη έμφαση στον Τίτλο III (Ισότητα) και στον Τίτλο IV (Αλληλεγγύη) του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, καθώς αυτές οι δύο αρχές βρίσκονται στον πυρήνα της ΕΕ ως δημοκρατικής και βασισμένης σε αξίες Ένωσης⁽²⁷⁾. Το σύνολο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στον Χάρτη είναι αδιαίρετα, αλληλεξαρτώμενα και εξίσου σημαντικά. Όπως επισημαίνεται σε υπόθεση ορόσημο του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, δεν υπάρχει απόλυτο διαχωριστικό σημείο μεταξύ των κοινωνικοοικονομικών και των πολιτικών δικαιωμάτων⁽²⁸⁾.

3.2.8. Περαιτέρω συνεργασία μεταξύ των θεσμικών οργάνων της ΕΕ και των κρατών μελών θα ήταν επιθυμητή ώστε να διασφαλιστεί ότι όλοι οι πολίτες και οι κάτοικοι απολαύουν όλων των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στην Ευρωπαϊκή σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη (στις διάφορες μορφές του) και στις συναφείς συμβάσεις των Ηνωμένων Εθνών για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η ΕΟΚΕ ζητεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τα κράτη μέλη να λάβουν δεόντως υπόψη τον ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων και τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη κατά τον σχεδιασμό, την ερμηνεία και την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου.

3.2.9. Η ΕΟΚΕ καλεί όλα τα κράτη μέλη να υπογράψουν και να επικυρώσουν τον αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη του 1996 και να αποδεχθούν τη διαδικασία εξέτασης συλλογικής προσφυγής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων.

3.2.10. Η ΕΟΚΕ στηρίζει την πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να επιτρέψει την εφαρμογή οικονομικών διορθωτικών μέτρων για τα κράτη μέλη που διαπράττουν σοβαρές και συνεχείς παραβιάσεις των αξιών που απαριθμούνται στο άρθρο 2 της ΣΕΕ⁽²⁹⁾. «Η Επιτροπή πρέπει να διαθέσει τους κατάλληλους ανθρώπινους και οικονομικούς πόρους και να παρακολουθεί με συνέπεια τις ενδείξεις για πιθανές παραβιάσεις. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή οφείλει να εφαρμόζει αυστηρά αντικειμενικά κριτήρια και να εξετάζει τις παραβιάσεις με τον ίδιο τρόπο σε όλα τα κράτη μέλη.»⁽³⁰⁾

3.3. Ένα δημοκρατικό επιχείρημα για τα ανθρώπινα δικαιώματα και η σημασία της ζωντανής εμπειρίας

3.3.1. Σύμφωνα με ευρεία έρευνα που διενεργήθηκε από τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, σχεδόν εννέα στα δέκα άτομα στην ΕΕ θεωρούν ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι σημαντικά για τη δημιουργία μιας πιο δίκαιης κοινωνίας⁽³¹⁾. Οι Ευρωπαίοι πιστεύουν ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στη ζωή τους.

3.3.2. Η πραγμάτωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε ολόκληρη την Ευρώπη απαιτεί την ανάληψη δράσης ώστε να επισημανθεί ο τρόπος με τον οποίο τα ανθρώπινα δικαιώματα —για παράδειγμα τα κοινωνικά δικαιώματα, όπως η εργασία, η κοινωνική ασφάλεια, η στέγη, η εκπαίδευση και η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη— μπορούν να βελτιώσουν την καθημερινότητα των ανθρώπων, όπου έχει μεγαλύτερη σημασία για αυτούς καθώς και στις τοπικές τους κοινότητες⁽³²⁾.

3.3.3. Τα κινήματα βάσης και τα άτομα που έχουν βιώσει τη φτώχεια πρέπει να είναι στο επίκεντρο ενός δημοκρατικού επιχειρήματος για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Δεν υπάρχει καλύτερος τρόπος προώσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδίως των κοινωνικών δικαιωμάτων, από την παραχώρηση του βήματος σε δημόσιους χώρους και σε συζητήσεις πολιτικής στα άτομα που πλήττονται περισσότερο από την ανισότητα, τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Η αφήγηση μιας ανθρώπινης ιστορίας δείχνοντας το ανθρώπινο πρόσωπο και το πρόσωπο πίσω από τα στοιχεία, εκτός από στατιστικά στοιχεία, μπορεί επίσης να βοηθήσει. Προκειμένου να ληφθούν σοβαρά υπόψη τα κοινωνικά δικαιώματα δεν απαιτούνται μόνο διαφορετικές πολιτικές, αλλά και περισσότερο συμπεριληπτικές διαδικασίες για την εφαρμογή τους⁽³³⁾.

3.3.4. Η ευρωπαϊκή κοινωνία δεν διαθέτει την πολυτέλεια για δυαδική επιλογή μεταξύ νοθευμένων δικαιωμάτων και δημοκρατίας. Προκειμένου να προστατευτούν τα ανθρώπινα δικαιώματα, πρέπει να καταστούν δημοφιλή με την ανάπτυξη και τη διατήρηση ενός κινήματος στήριξης των δικαιωμάτων σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο.

⁽²⁷⁾ Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών — Στρατηγική για την ενίσχυση της εφαρμογής του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων στην ΕΕ» [COM(2020) 711 final] (ΕΕ C 341 της 24.8.2021, σ. 50).

⁽²⁸⁾ Airey κατά Ιρλανδίας, απόφαση επί της ουσίας, Αίτηση αριθ. 6289/73 (1979) απόφαση του ΕΔΔΑ της 9ης Οκτωβρίου 1979, σκέψη 26.

⁽²⁹⁾ Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Ο αντίκτυπος της νόσου COVID-19 στα θεμελιώδη δικαιώματα και το κράτος δικαίου σε ολόκληρη την ΕΕ και το μέλλον της δημοκρατίας» (γνωμοδότηση πρωτοβουλίας) (ΕΕ C 275 της 18.7.2022, σ. 11).

⁽³⁰⁾ Γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής με θέμα «Κράτος Δικαίου και Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάκαμψης» (γνωμοδότηση πρωτοβουλίας) (ΕΕ C 194 της 12.5.2022, σ. 27).

⁽³¹⁾ FRA, Many Europeans believe human rights can build a fairer society but challenges remain (Πολλοί Ευρωπαίοι πιστεύουν ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορούν να οικοδομήσουν μια δίκαιότερη κοινωνία, αλλά εξακολουθούν να υπάρχουν προκλήσεις), δελτίο τύπου, 24 Ιουνίου 2020.

⁽³²⁾ Casla, Koldo and Barker, Lyle, Human Rights Local, *Ιστολόγιο του Κέντρου για τα ανθρώπινα δικαιώματα — Πανεπιστήμιο του Essex*, 17 Ιανουαρίου 2022.

⁽³³⁾ Casla, Koldo, Nothing about us, without us, is really for us (Τίποτα για εμάς, χωρίς εμάς, δεν είναι πραγματικά για εμάς), *Global Policy*, 14 Οκτωβρίου 2019.

3.3.5. Οι ομάδες της κοινωνίας των πολιτών πρέπει να ηγούνται αυτής της διαδικασίας, και οι δημόσιες αρχές της ΕΕ και των κρατών μελών να διευκολύνουν το δημοκρατικό επιχείρημα για τα ανθρώπινα δικαιώματα ενεργώντας με διαφάνεια και με σεβασμό του ρόλου της κοινωνίας των πολιτών όσον αφορά την οικεία υποχρέωση λογοδοσίας. Τα εθνικά ιδρύματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα πρέπει να ενισχυθούν και θα πρέπει να ευαισθητοποιήσουν τους πολίτες σχετικά με τα μέσα έννομης προστασίας που αυτοί ενδεχομένως διαθέτουν.

Βρυξέλλες, 14 Δεκεμβρίου 2022.

Η Πρόεδρος
της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής
Christa SCHWENG
